

Katarzyna Mokrzycka

ORCID: 0009-0002-3449-1234

e-mail: katarzyna.mokrzycka1@onet.pl

Politechnika Rzeszowska

<https://doi.org/10.26366/PTE.ZG.2023.246>

Open Access CC BY 4.0

Cytowanie: Mokrzycka, K. (2023). Społeczno-ekonomiczne problemy bezrobotnych jako ludzi wykluczonych społecznie. *Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze*, 19, s. 74-88. DOI: 10.26366/PTE.ZG.2023.246

Społeczno-ekonomiczne problemy bezrobotnych jako ludzi wykluczonych społecznie

Abstrakt: Celem artykułu jest identyfikacja uwarunkowań, w których osoby bezrobotne stają się osobami wykluczonymi społecznie. Dokonano przeglądu literatury związanej z wykluczeniem społecznym oraz omówiono grupy szczególnie zagrożone tym wykluczeniem. W artykule podjęto próbę zdefiniowania bezrobocia, ukazano bezrobocie w ujęciu przedmiotowym jako problem ekonomiczny, oraz podmiotowym jako problem społeczny. Przedstawiono podejście społeczeństwa do osób bezrobotnych, a także naświetlono sytuację osób bezrobotnych i ich najbliższego otoczenia. Zaakcentowane zostały przyczyny bezrobocia i jego skutki dotyczące osoby bezrobotnej i całego jej otoczenia. Bezrobocie przedstawiono jako „stan ekonomicznego i społecznego bezładu”, z którego wyrwać się jest niezwykle trudno.

Słowa kluczowe: socjologia ekonomiczna, wykluczenia społeczne, ubóstwo, nierówność

Economic problems of the unemployed as socially excluded people

Abstract: The aim of this study is to identify the conditions in which unemployed people become socially excluded. The literature related to social exclusion was reviewed, a definition was presented, and groups at particular risk of exclusion were discussed. The article attempts to define unemployment, showing unemployment in terms of objects as an economic problem, and subjectively as a social problem. The society's approach to the unemployed was presented, and the situation of the unemployed and their immediate surroundings was highlighted. The causes of unemployment and its effects on the unemployed person and his entire environment were emphasized. Unemployment is presented as "a state of economic and social disorder" from which it is extremely difficult to get out.

Keywords: economic sociology, social exclusion, poverty, inequality

JEL: Z130, I300, I240

Wstęp

Współczesne bezrobocie w Polsce pojawiło się wraz z przeobrażeniami ustrojowymi przełomu lat 80. i 90. XX wieku (Flaszyńska, 2019, s. 130). Bezrobocie stało się w ciągu krótkiego okresu przemian społecznych w Polsce ważnym problemem politycznym, społecznym, gospodarczym, psychologicznym, a nawet szerzej biorąc kulturowym (Pędrak, Fierek, 2018, s. 1), z którym musiały radzić sobie władze państwowe. Jest ono konsekwencją zarówno uwarunkowań historycznych, jak i zmian ekonomiczno-społecznych (Jarosz-

Nojszewska, 2018, s. 116). Problematyka bezrobocia jest przedmiotem polityki gospodarczej i społecznej, która poprzez szereg rozwiązań może oddziaływać na funkcjonowanie rynku pracy (Firlej, Matras, 2022, s. 1), gdyż polityka społeczna kraju stoi zawsze naprzeciw wyzwaniu walki z bezrobociem na jego terytorium oraz zwalczaniu jego negatywnych skutków (Staszal, 2020, s. 7).

Bezrobocie prowadzi do wielu negatywnych zjawisk w większości sfer życia społecznego, którego wynikiem jest m.in. pogorszenie się sytuacji materialnej bezrobotnych oraz ich rodzin. Osoby bezrobotne często ulegają negatywnym procesom frustracji, degradacji co przyczynia się do rozwoju patologii. Niejednokrotnie skutki bezrobocia przejawiają się w postaci zakłóceń w życiu rodzin oraz stosunków międzyludzkich, eskalacji napięć i konfliktów społecznych, a to prowadzi do wykluczenia bezrobotnych z życia społecznego. Trwały charakter bezrobocia wzmacnia te negatywne zjawiska, a ich skutki odczuwalne są w coraz większym stopniu nie tylko przez osoby pozostające bez pracy, ale również przez ich rodziny, otoczenie (Pawlak, 2013, s. 178). Skutki masowego bezrobocia w danym kraju są dotkliwe nie tylko dla samych bezrobotnych i ich rodzin, ale również dla całego społeczeństwa (Drela, 2015). Bezrobocie jest czynnikiem destabilizującym społeczeństwo i życie jednostki (Prufer, Piszczycłowa, 2019, s. 47).

Badania dotyczące bezrobocia charakteryzują się tym, że zainteresowanie poszczególnymi aspektami tego problemu ulega wahaniom. Obok głównego pytania: kto jest dzisiaj bezrobotnym? i w czym to doświadczenie się wyraża? – poszukujemy odpowiedzi również na pytania: ilu z nas pracuje w dramatycznych warunkach (finansowych, organizacji pracy, presji oczekiwań), na co się dzisiaj godzimy na rynku pracy aby podtrzymać (wobec innych i samego siebie) obraz osoby adekwatnej, samozaradnej, potrzebnej i jak przetrwać na często niesatysfakcjonującym poziomie socjalnym. Jest to trwanie z „liczeniem na cud” nagłej zmiany, awansu, podwyżki, lepszego traktowania, uzdrowienia relacji społecznych, które rzadziej mają miejsce, niż rotacja która nas z rynku pracy wyrzuca (Karwacki, 2020, s. 139).

W niniejszym opracowaniu naświetlono problem ludzi bezrobotnych jako osób wykluczonych społecznie oraz zasygnalizowano największe dylematy ludzi dotkniętych bezrobociem wywodzące się z ich problemów ekonomicznych.

Pojęcie wykluczenia społecznego

Problem wykluczenia społecznego nie jest zjawiskiem nowym, ma swoje korzenie w starożytności, natomiast pierwsze opracowania naukowe na ten temat pojawiły się w latach 70. XX wieku (Klimczak, Kubiński, Sikora-Wiśniewska, 2017, s. 5). Wykluczenie społeczne to pojęcie rozumiane różnorodnie, w zależności od płaszczyzny i dziedziny, w której jest charakteryzowane. Dlatego w literaturze funkcjonuje wiele definicji, które w mniejszym lub większym stopniu zajął się, próbując jak najbardziej precyzyjnie przedstawić to zjawisko (Cudo, 2013, s. 114).

Od lat niezmiennie jest to, że wykluczenie społeczne, charakteryzowane czasem zamiennie jako marginalizacja, jest trwałą cechą rzeczywistości społecznej. Oznacza ono nieuczestniczenie społeczne, a tym samym niemożność korzystania przez jednostki i grupy z dóbr uznanych w danych warunkach kulturowo-społecznych za istotnych dla rozwoju jednostkowego i społecznego. Wykluczenie społeczne i marginalizacja należą także do obszaru moralności, ponieważ ich istnienie jest trudne do pogodzenia z poczuciem jakiegokolwiek definiowanej sprawiedliwości. Zasięg wykluczenia i jego głębokość nie jest obojętny dla kształtu życia społecznego w jakimkolwiek społeczeństwie czy społeczności (Oliwa-Ciesielska, 2022, s. 17).

Idea wykluczenia społecznego wykorzystywana jest tam, gdzie nawiązuje się pośrednio albo bezpośrednio do takich kwestii jak: nierówności społeczne, społeczne upośledzenie, ubóstwo, dyskryminacja lub też inne najrozmaitsze odpowiedniki tych zjawisk (Lister, 2007, s. 97). R. Szarfenberg (2010) akcentuje cztery grupy wykluczenia społecznego, przejawiające się w brakach w następujących zakresach:

- uczestnictwa/partycypacji w życiu społecznym lub zbiorowym,
- dostępu do zasobów, dóbr, instytucji i systemów społecznych,
- praw społecznych i ich realizacji,
- ubóstwa i deprivacji potrzeb.

Według R. Szarffenberga (2010) – trzy pierwsze poziomy wyróżniają się połączeniem wykluczenia z różnego typu deficytami w zakresie m.in. uczestnictwa, dostępu czy praw społecznych.

Wykluczenie społeczne jest złożonym zjawiskiem o wielu determinantach. W literaturze przyjmuje się, że jest jednocześnie stanem jak i procesem, ma charakter kumulatywny, ujawnia się zerwaniem więzi społecznych i rodzinnych (Muras, 2006, s. 237). Wykluczenie

społeczne jest tym stanem w życiu człowieka, który nie jest ani społecznie, ani politycznie do zaakceptowania (Matkowska, 2008, s. 55).

Wykluczenie społeczne odnosi się do okoliczności, w których jednostki zostają pozbawione zdolności pełnego członkostwa w społeczeństwie (Giddens, 2007, s. 346), innymi słowy jest to „sytuacja uniemożliwiająca lub wielce utrudniająca jednostce albo grupie zgodne z prawem pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenie zasobów i uzyskiwanie dochodów w godny sposób” (Frąckiewicz, 2005, s. 11) przy czym bariera ta nie wynika z jej wewnętrznych przekonań, ale znajduje się poza kontrolą wykluczonej jednostki (Nesterowicz, 2013, s. 25).

Wykluczenie społeczne można analizować także jako doświadczanie przez jednostki i grupy złego stanu egzystencji, uprzedmiotowienia i pewnego rodzaju niemożność. W przypadku jednostkowego pokrzywdzenia jest ono jednocześnie związane z aspektem dobrobytu oraz z obszarem podmiotowości. Wszakże w przypadku pierwszej perspektywy wykluczenie społeczne może dawać wyraz m.in. w niskim stanie jakości życia, przydatności i szczęścia. Natomiast w drugim znaczeniu – może odnosić się do braku możliwości do czynienia pewnych starań związanych m.in. z poszukiwaniem pracy, jak również niemożności osiągnięcia minimalnego standardu warunków życia albo pracy. Z drugiej strony może być zespolone z trudnościami w realizacji uprawnień, czy też pełnym uczestnictwem w życiu społecznym i politycznym (Gore, 2003). Istota współczesności stanowi o tym, iż obecnie każdy człowiek może stać się z jakichś względów wykluczony (Belcer, 2013, s. 9).

Narodowa strategia integracji społecznej podaje definicję wykluczenia społecznego, określając je jako okoliczność, która: „uniemożliwia jednostce lub grupie piastowanie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenie zapasów i zdobywanie dochodów w sposób godny” (Golinowska, Broda-Wysocki, 2005).

Wykluczenie zawodowe jest jednym z wymiarów wykluczenia społecznego prowadzi do bezrobocia i odnosi się do wspólnoty tworzonej przez współpracowników. Występuje na gruncie pracy. To sytuacja, w której jednostka lub grupa nie może uczestniczyć lub nie jest uznawana za pełnego i równego uczestnika rynku (Machniewski, 2023).

H. Silver (1994) do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym bądź doznających tego zjawiska przyporządkowuje:

- osoby długotrwale bezrobotne,
- bezrobotnych,
- osoby przerywające naukę w szkole,
- osoby bez kwalifikacji,

- analfabeci,
- niepełnosprawni,
- osoby uzależnione od substancji psychoaktywnych,
- przestępcy oraz więźniowie,
- samotni rodzice,
- cudzoziemcy, uchodźcy i imigranci,
- osoby korzystające z pomocy społecznej.

Kwestia wykluczenia społecznego dotyka zarówno aspektów ekonomicznych, jak i pozaekonomicznych, jednak niemalże w każdej charakterystyce czy próbie klasyfikacji grup szczególnie narażonych na wykluczenie społeczne jest mowa o osobach bezrobotnych. Bezrobocie sprzyja wykluczeniu nie tylko ze względu na przesłanki materialno-ekonomiczne, ale i kulturowo-społeczne. Gruntowna analiza problemu bezrobocia jest niezwykle istotna do tego, aby móc zrozumieć, dlaczego osoby pozostające bez zatrudnienia stają się niewidocznymi (Pawlak, 2013, s. 173), wyłączonymi, a niekiedy nawet wykluczonymi.

Definicja bezrobocia

Zjawisko bezrobocia w związku ze swoją złożonością od dawna stało się obiektem badań ekonomistów, w ekonomii klasycznej określane było jako „nadmiar ludności” (Michalewicz, Fierek, 2018). Bezrobocie jako zjawisko społeczne i ekonomiczne wystąpiło po raz pierwszy na przełomie XVIII i XIX wieku w Anglii, na skutek zastąpienia siły roboczej siłą maszynową (Koral, 2004, s. 52-54). Od chwili zaistnienia w strukturze gospodarki światowej, wywołało szereg krytycznych następstw.

Bezrobocie należy ujmować jako okoliczność ograniczenia, a nawet straty możliwości wynikających z wykonywania pracy – możliwości wywierania wpływu na rzeczywistość, na zachowanie się i w pewnym stopniu na losy innych ludzi, w konsekwencji czego znikają wszystkie możliwości pochodne – świat staje się dla bezrobotnego mniej dostępny i mniej skłonny na jego oddziaływanie (Koralewicz, Ziółkowski, 1990, s. 19).

Bezrobocie traktowane jest jako jeden z nieodłącznych elementów towarzyszących gospodarce rynkowej. Stało się ono kluczowym oraz dotkliwym problemem szczególnie w gospodarkach, które przeszły proces transformacji systemowej (Ptaszyńska, 2006, s. 27).

Nie ma jednego określenia bezrobocia, które byłoby akceptowane przez wszystkie dziedziny nauki zainteresowane tym zjawiskiem, ponieważ ma ono wiele istotnych aspektów i może zostać zbadane pod różnym kątem i z różnych punktów widzenia (Mitręga, 2003, s. 134). Bezrobocie jest zjawiskiem braku pracy zarobkowej dla osób skłonnych do pracy i jej poszukujących (Wiatrowski, 2000, s. 316).

Bezrobocie w ujęciu przedmiotowym traktowane jest jako kategoria analityczna rynku pracy i oznacza niezrealizowaną podaż pracy (reprezentowaną przez pracowników szukających pracy) będącą rezultatem nierównowagi między podażą siły roboczej (zasoby pracy) a popytem na pracę (miejsca pracy). W tym rozumieniu, wskazującym wyraźnie na przyczyny zjawiska, bezrobocie jawi się jako problem ekonomiczny. Bezrobocie w ujęciu podmiotowym rozpatrywane jest od strony jednostek dotkniętych brakiem pracy i oznacza stan bezczynności zawodowej osób zdolnych do pracy i zgłaszających gotowość jej podjęcia, dla których podstawą egzystencji są dochody z pracy. Z punktu widzenia jednostki bezrobocie oznacza zatem przymusowe pozostawanie w bezczynności zawodowej z powodu braku możliwości znalezienia pracy. Takie ujęcie oznacza odniesienie do społecznych skutków bezrobocia i wskazuje, że jest to ważna kwestia społeczna (Przybyłowicz, 2020, s.5).

O zjawisku bezrobocia mówimy w takim przypadku, gdy liczba osób poszukujących pracy jest większa od liczby wolnych miejsc pracy. W takich okolicznościach znaczna liczba ludzi chętnych do podjęcia pracy akceptujących uwarunkowania panujące na rynku pracy (np. poziom wynagrodzenia, itp.) pozostaje bez pracy (Encyklopedia biznesu, 1995, s. 71).

Rozwój gospodarki, szybki postęp technologiczny, szczególnie w dziedzinie informatyki i środków komunikacji społecznej otwierają nowe perspektywy i szanse rozwoju. Wiązą się jednak także z nieznanymi wcześniej zagrożeniami dotyczącymi tworzenia warunków pełnego wykorzystania potencjału społeczeństw i adaptacji wszystkich grup społecznych do nowej rzeczywistości.

W 2019 roku około 107,5 mln mieszkańców Unii Europejskiej (21,4% jej ludności) doświadczyło różnych (z różnym natężeniem) deficytów – tzn. braku środków finansowych, braku dostępu do dóbr materialnych czy też dostępu do pracy. Państwa członkowskie UE już w 2010 roku podjęły decyzję o połączeniu wysiłków na rzecz działań zmierzających do ograniczenia ubóstwa i wykluczenia społecznego, zobowiązując się do opracowania polityk ograniczania ubóstwa, zaangażowania odpowiednich zainteresowanych stron, a następnie monitorowania rozwoju sytuacji ze szczególnym uwzględnieniem warunków życia. Na cel związany z ograniczaniem ubóstwa i zwalczaniem wykluczenia społecznego przeznaczane są również odpowiednia środki w kolejnych perspektywach finansowych UE.

Spoleczno-ekonomiczne skutki bezrobocia

Bezrobocie jest zjawiskiem wielowymiarowym, powodującym wiele negatywnych skutków społecznych i ekonomicznych. Jednym z najbardziej dotkliwych jest utrata dochodu z pracy, która wiąże się z obniżeniem poziomu bezpieczeństwa socjalnego oraz zagrożenie podstaw egzystencji bezrobotnego i jego rodziny. Brak pracy to nie tylko brak zarobków, brak środków utrzymania, a także utrata pozycji zawodowej i społecznej. W tej sytuacji (noszącej znamiona długotrwałego załamania) następuje degradacja materialna i moralna osób, z którymi się to wiąże (Rajkiewicz, Supińska, Księżpolski, 1998, s. 28).

Bezrobocie czy pozostawanie bez pracy to stan, który pod względem osobowym, społecznym i psychologicznym – jest sytuacją niezwykle trudną. Jest to stan, który prowadzi do dezorganizacji w funkcjonowaniu jednostki, rodziny dotkniętej bezrobociem – stanowi to mikroproblem, może dojść także do dezorganizacji szerszej społeczności – w ujęciu makroskali. Skutki bezrobocia to nie tylko brak zatrudnienia, ale stan osobowy i psychiczny, który jednocześnie uniemożliwia wypełnianie przypisanych ról społecznych i funkcji, tak indywidualnych jak i funkcji rodziny i to nie tylko tej związanej z aspektami ekonomicznymi (Zawartka-Czekaj, 2015).

Deficyt pracy, dotyczący godności człowieka, jest powodem negatywnych zmian w jego psychice. Nadmiar wolnego czasu często doprowadza do frustracji i apatii. U osoby bezrobotnej pogorszeniu ulega obraz własnej osoby, zachodzi obniżenie aktywności życiowej, obniżenie aspiracji, a także pojawia się poczucie izolacji i marginalizacji społecznej (Gęsicka, 1992).

Olbrzymia część społeczeństwa uważa bezrobotnych za ludzi leniwych, nazywanych „życiowymi nieudacznikami”. Takie nastawienie społeczeństwa tylko potęguje uczucia: zbędności, bezużyteczności, nieprzydatności u osób bez pracy (Ratajczak, 1995, s. 8-20). Negatywna samoocena bezrobotnych doprowadza do izolacji, a także do wycofania (Śliwiński, 1999, s. 45-57).

W chwili, gdy bezrobocie staje się zjawiskiem masowym, tworzy groźbę pojawienia się różnego rodzaju patologii społecznych, tj. alkoholizm, prostytutka, narkomania, przemoc w rodzinie, przestępczość (Zrałek, 1994, s. 18). Im dłużej ludzie nie mają pracy, tym bardziej oddalają się od rynku pracy. Długi okres pozostawania bez pracy powoduje marginalizację społeczną jednostki oraz postępującą utratę zdolności do uzyskania zatrudnienia. Powrót na rynek pracy tych osób jest utrudniony (Flaszyńska, 2021, s. 17)

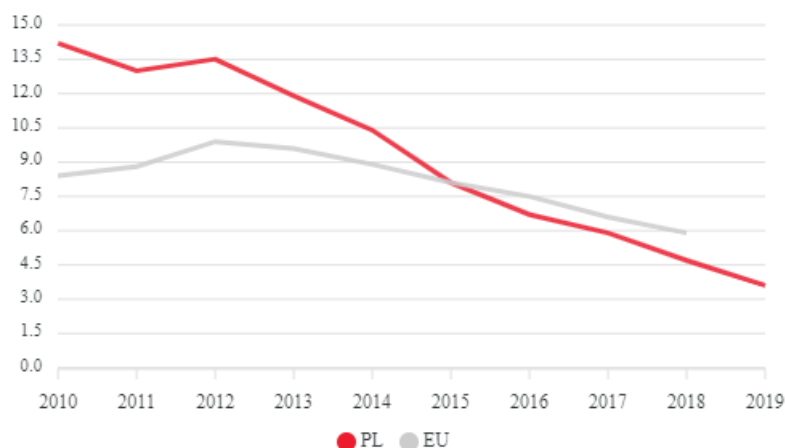
Psychiczne skutki braku pracy zależą od czasu jego trwania. Przejściowe pozostawanie bez pracy może ich w ogóle nie wywoływać. Odmiennie jest w sytuacji bezrobocia długotrwałego, szczególnie jeśli przechodzi w stan chroniczny. Najgorsze jest to, że łącznie z wydłużaniem się czasu trwania bez pracy zmniejsza się możliwość na jej znalezienie (Szacka, 2008, s. 316-319).

Jest to spowodowane kilkoma przyczynami. Jedną jest zanikanie kontaktów z ludźmi znajdującymi się na rynku pracy, a tym samym zminimalizowanie możliwości pomocy z ich strony w jej znalezieniu. Inną jest to, że zmieniające się technologie wymagają nieustannego nabywania nowej wiedzy. Przerwa w pracy oznacza powstrzymanie tego procesu, a co za tym idzie stopniowe tracenie kwalifikacji, które z każdym dniem bardziej się starzeją. Dotyczy to przede wszystkim robotników wykwalifikowanych, których powrót do pracy wymaga w wielu przypadkach dodatkowego szkolenia. Trzecią przyczyną jest to, że wydłużający się okres pozostawania bez pracy eliminuje nawyki dyscypliny, której wymaga każda praca (Szacka, 2008, s. 316-319).

Bezrobocie (szczególnie długotrwałe) często jest w korelacji z ubóstwem, które prowadzi do wykluczenia ekonomicznego (Piecuch, 2013, s. 404). Dziennik Urzędowy UE określa, że ubóstwo i wykluczenie społeczne ma rozmaite i wieloaspektowe formy. Wiąże się z wieloma czynnikami, takimi jak: dochody i poziom życia, szansa na kształcenie się i odpowiednie zatrudnienie, skuteczne systemy opieki socjalnej, warunki mieszkaniowe, dostęp do dobrych jakościowo usług zdrowotnych i innych usług, a także aktywne obywatelstwo (Kawa, 2013, s. 379). Długookresowo pozostająca bez pracy jednostka pogrąża się w ubóstwo, ulega marginalizacji, jest pozbawiona godności (Ceglarska, 2009, s. 280). Bezrobocie, bieda i wykluczenie to zjawiska bardzo mocno ze sobą powiązane. Bezrobocie (często długotrwałe) stanowi źródło biedy, a to w następstwie przyczynia się do wykluczenia ze społeczeństwa wielu cennych osób, których możliwości nie są wykorzystane (Piecuch, 2013, s. 404).

Ubóstwo spowodowane m.in. bezrobociem doprowadza do sytuacji, w której gospodarstwa domowe ze względów finansowych nie mogą pozwolić sobie na opłacenie raz w roku tygodniowego wyjazdu, oraz pokrycia niespodziewanych wydatków.

Wykres 1. Wskaźnik głębokiej deprivacji materialnej w Polsce w latach 2010-2019 (%)

Źródło: Raport SDG, 2023.

Najbardziej biedą dotknięte są osoby pracujące. Istotnym czynnikiem zapobiegającym niedostatkowi jest stabilność zatrudnienia. Osoby pracujące na pełny etat są znacznie rzadziej zagrożone ubóstwem niż bezrobotne. Dane statystyczne, które zaprezentowano na wykresie 1. ukazują, iż obecnie sytuacja materialna gospodarstw domowych jest lepsza niż w roku 2010, jednak w dalszym ciągu 30% gospodarstw domowych musi rezygnować z wydatków niespodziewanych, co związane jest z ich trudną sytuacją materialną (Raport SDG, 2023).

Bezrobocie poza ubóstwem, narzuca bierność społeczno-zawodową, zaburza poczucie bezpieczeństwa i przymusza do innych form aktywności, w tym do uzależnień i działań natury kryminogennej. Stanowi ono zróżnicowany, a także wieloaspektowy dylemat, istniejący na wielu płaszczyznach życia społecznego i gospodarczego, posiadający olbrzymi zasięg oddziaływań. Pociąga za sobą wiele krytycznych skutków, które mają wpływ nie tylko na bieżącą rzeczywistość i jakość egzystencji dotkniętych nim jednostek i społeczności, ale przede wszystkim definiuje jakość funkcjonowania przyszłych pokoleń (Łojko, 2006, s. 49).

Aktualny poziom bezrobocia

Jak wskazują dane GUS prezentowane w raporcie z cyklu: „Rynek pracy, edukacja, kompetencje” stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce w maju 2023 roku wyniosła 5,1% (PARP, 2023, s. 4). W tabeli 1. zaprezentowano dane dotyczące stopy bezrobocia w Polsce według województw w okresie od maja 2022 roku do maja 2023 roku (PARP, 2023, s. 5).

Tabela 1. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce według województw w okresie od maja 2022 roku do maja 2023 roku

Województwo	Stopa bezrobocia rejestrowanego (%)													
	05/22	06/22	07/22	08/22	09/22	10/22	11/22	12/22	01/23	02/23	03/23	04/23	05/23	
dolnośląskie	4,7	4,5	4,5	4,5	4,5	4,4	4,4	4,5	4,7	4,8	4,7	4,5	4,5	
kujawsko-pomorskie	7,5	7,3	7,2	7,2	7,1	7,1	7,2	7,4	7,8	7,8	7,6	7,2	7,2	
lubelskie	8,3	8,1	8,0	7,9	7,8	7,8	7,9	8,1	8,4	8,4	8,2	7,7	7,7	
lubuskie	4,6	4,4	4,3	4,3	4,2	4,2	4,3	4,4	4,7	4,7	4,6	4,3	4,3	
łódzkie	6,0	5,8	5,8	5,7	5,6	5,5	5,4	5,4	5,7	5,8	5,7	5,5	5,5	
małopolskie	4,7	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,8	4,9	4,8	4,5	4,5	
mazowieckie	4,5	4,4	4,3	4,3	4,2	4,2	4,2	4,2	4,4	4,4	4,3	4,1	4,1	
opolskie	6,1	6,0	5,9	6,0	6,0	6,0	5,9	6,1	6,4	6,5	6,4	6,2	6,1	
podkarpackie	9,1	8,9	8,8	8,8	8,7	8,7	8,7	8,8	9,2	9,2	9,0	8,6	8,6	
podlaskie	7,5	7,3	7,2	7,2	7,2	7,1	7,2	7,3	7,6	7,6	7,5	7,1	7,1	
pomorskie	4,7	4,5	4,4	4,4	4,5	4,5	4,5	4,6	4,9	5,0	4,9	4,6	4,6	
śląskie	4,1	4,0	3,9	3,8	3,8	3,7	3,6	3,7	3,9	3,9	3,9	3,7	3,7	
świętokrzyskie	8,1	7,7	7,7	7,7	7,6	7,5	7,5	7,7	8,2	8,3	8,0	7,8	7,8	
warmińsko-mazurskie	8,4	8,1	8,0	8,1	8,2	8,3	8,5	8,7	9,3	9,4	9,2	8,6	8,6	
wielkopolskie	2,9	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,9	2,9	3,1	3,2	3,1	3,0	3,0	
zachodniopomorskie	6,9	6,6	6,5	6,5	6,4	6,5	6,6	6,7	7,1	7,1	7,0	6,6	6,6	

Źródło: PARP, 2023, s. 5.

W maju 2023 roku stopa bezrobocia w Polsce spadła we wszystkich województwach kształtując się na poziomie od 3,0 % do 8,6 %. Najwyższa stopa bezrobocia w maju 2023 roku występowała w województwach podkarpackim i warmińsko-mazurskim 8,6 %, a najniższa w województwie wielkopolskim 3%. Nawiązując do raportu Międzynarodowej Organizacji Pracy na świecie było 192 mln osób bezrobotnych, co oznacza, że stopa bezrobocia na świecie wynosiła 5,4 %. Jak widać stopa bezrobocia w Polsce (5,1%) kształtuje się na zbliżonym poziomie do wskaźników światowych. Prognoza wskazuje, że w 2023 roku bezrobocie globalne spadnie do 191 mln (5,3%) co sygnalizuje, iż ożywienie gospodarcze w skali globalnej po kryzysie COVID-19 nastąpiło niezwykle szybko (PARP, 2023).

Podsumowanie

Bezrobocie jest poważnym, a także niezwykle destrukcyjnym dylematem społeczeństwa dotyczącym całego świata. Przyczynia się do sytuacji, w których ludzie nie mają środków do życia, a także utrzymania. Brak pracy łączy się z brakiem dochodów, złymi warunkami życia, izolacją oraz brakiem nadziei na przyszłość. Niezwykle ważny jest czas pozostawania bez pracy – im dłuższy, tym osoba bezrobotna staje się mniej atrakcyjna dla pracodawców, ponieważ jej kwalifikacje i doświadczenie z czasem dezaktualizują się. Wiąże się to także z niechęcią pracodawców do ludzi pobierających przez dłuższy czas świadczenia z ośrodków

pomocy społecznej. Co gorsza, gdy bezrobocie maleje, nowe miejsca pracy są obsadzone w głównej mierze przez osoby zatrudnione lub bezrobotne dopiero od niedawna, młode i w dobrym stanie zdrowia. Problem ze znalezieniem pracy dotyka także absolwentów, którzy dążą do podjęcia pierwszej pracy w swoim życiu. Wynika to z faktu, że pracodawca z reguły woli przyjąć do pracy osobę już doświadczoną, ze stażem pracy, niż osobę, która nie pracowała.

Ludzie bezrobotni na początku żyją nadzieją na lepsze jutro, korzystając z zasiłków dla bezrobotnych i zasiłków przyznawanych przez ośrodki pomocy społecznej, co wiąże się często z zażenowaniem bezrobotnego, poczuciem dezorientowania, wstydu i bezradności bezrobotnego. Osoba zdrowa, pełna sił i chęci do pracy, znajdując się na zakręcie życiowym, jest zmuszona do wyciągania ręki po „jałmużnę”, cały czas mając świadomość, że nic innego nie może zrobić. Pozostawanie w tej nowej roli społecznej podsyca bezmiar negatywnych odczuć – bezsilności, poczucie porażki, „odczucia sięgnięcia dna”. W miarę upływu czasu pozostawania bez pracy i braku możliwości jej znalezienia sprawia, że bezrobotni wpadają w „rozpaczą nędzy”, ocierając się o wykluczenie społeczne.

Wykluczenie społeczne to proces dynamiczny, mogący ulegać kumulacji. Utrata pracy nie oznacza jednak natychmiastowego wykluczenia. Negatywne następstwa o charakterze przyczynowo-skutkowym, ich skumulowanie w czasie mogą skutecznie proces wykluczenia. Bezrobocie może być początkiem kierowania na „tor wykluczenia”, przyczyną zerwania więzi koleżeńskich, towarzyskich, a w dalszej kolejności rodzinnych, braku uczestnictwa w aktywności politycznej, alkoholizmu, narkomanii, pogorszenia stanu zdrowia, itd. Jednak nie oznacza znalezienia się automatycznie na marginesie społeczeństwa (Kruszka, 2008, s. 51-52).

Bezrobocie to stan ekonomicznego, społecznego bezładu i materialnej nędzy tych, których ono dotyczy. Wraz z nędzą materialną „idzie” nędza moralna, zaburzenia w życiu psychicznym. Brak pracy odbiera człowiekowi jakąkolwiek nadzieję, gdy brakuje pieniędzy na pożywienie, opłaty związane z mieszkaniem i mediami, grozi eksmisja i bezdomność. Skazanie człowieka na bezrobocie to wyrok niszczący jego godność i życie (Śledzianowski, 2004, s. 495-497). Bez pracy człowiek nie może się samorealizować, a także godnie żyć (Śledzianowski, 2013, s. 252).

Jan Paweł II (1987) w Encyklice społecznej *Sollicitudo rei socialis* także rozprawiał o bezrobociu, że jest ono: „znakiem niedorozwoju, wspólnym wszystkim narodom (...) to zjawisko, któremu towarzyszy szereg negatywnych skutków na płaszczyźnie osobistej i społecznej, od degradacji aż po utratę szacunku, jaki każdy człowiek powinien żywić do

siebie samego”. Właściwe wydaje się twierdzenie, iż bezrobotni to osoby „wyrzucone” poza nawias społeczny, „wyłączone”, dotknięte brakiem zrozumienia.

Bibliografia

Belcer, A. (2013). Zbędni, odrzuceni i niechciani – wykluczeni!. W: Pokrzywa, M., Wilk, S. (red.), *Wykluczenie społeczne. Diagnoza, wymiary i kierunki badań* (9-24). Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.

Ceglarska, Z. (2009). Zapobieganie marginalizacji w oparciu o projekty systemowe – współczesne podejście do rozwiązywania kwestii społecznych na przykładzie Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Czeladzi. W: Wódz, K., Faliszek, K. (red.), *Aktywizacja – Integracja – Spójność społeczna w poszukiwaniu innowacyjnych rozwiązań w obszarze polityki społecznej i pracy socjalnej*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.

Cudo, A. (2013). Psychologiczne skutki wykluczenia społecznego. W: Pokrzywa M., Wilk S., (red.), *Wykluczenie społeczne. Diagnoza, wymiary i kierunki działań* (113-134). Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.

Drela, K. (2015). Psychologiczno-ekonomiczne problemy bezrobocia. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Współczesne Problemy Ekonomiczne. Globalizacja. Liberalizacja. Etyka*, 10, 133-145.

Encyklopedia biznesu (1995). Warszawa: Fundacja Innowacja.

Firlej, K.A., Matras, M. (2022). Makroekonomiczne i mikroekonomiczne koszty i metody przeciwdziałania bezrobociu. *Problems of Economics and Law*, 7(1), 1-15.

Fłaszyńska, E. (2019). *Bezrobocie. Bezrobotny. Praca socjalna*. Warszawa: Difin.

Fłaszyńska, E. (2021). *Kryzys przychodzi nagle. Długotrwałe a gwałtowne bezrobocie*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR

Frąckiewicz L. (2005). Wykluczenie społeczne w skali makro i mikroregionalnej. *Prace Naukowe/Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Wykluczenie społeczne*, 11-26.

Gęsicka, G. (1992). Długoterminowe bezrobocie. *Rynek Pracy*, 11-12, 15-16.

Giddens, A. (2007). *Socjologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Golinowska, S., Broda-Wysocki, P. (2005). Kategorie ubóstwa i wykluczenia społecznego. Przegląd ujęć. W: Golinowska, S., Tarkowska, E., Topińska, I. (red.), *Ubóstwo i wykluczenie społeczne. Badania – Metody – Wyniki*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych.

Gore, C. Figueiredo, J.B. (2003). Wykluczenie społeczne i polityka przeciwdziałania ubóstwa. *Problemy Polityki Społecznej*, 5, 9-35.

Jan Paweł II (1987). *Sollicitudo rei socialis*. Pobrano z: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_30121987_sollicitudo-rei-socialis.html

Jarosz-Nojszewska, A. (2018). Bezrobocie w Polsce w latach 1918-2018. *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace/Szkoła Główna Handlowa*, 3,101-119.

Karwacki, A., Błędowski, P. (2020). Bezrobocie jako współczesna kwestia społeczna – wybrane aspekty socjologiczne i ekonomiczne. *Studia Socjologiczne*, 1(236), 135-164.

Kawa, M. (2013). Znaczenie spółdzielczości w walce z wykluczeniem społecznym i finansowym. W: Pokrzywa M., Wilk S. (red.), *Wykluczenie społeczne. Diagnoza, wymiary i kierunki badań* (379-395). Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.

Klimczak, W., Kubiński, G., Sikora-Wiśniewska, E. (2017). *Wykluczenie społeczne w Polsce – wybrane zagadnienia*. Wrocław: Exante Wydawnictwo Naukowe.

Koral, J. (2004). *Etyczno-społeczne aspekty bezrobocia w świetle doświadczeń polskich*.

Koralewicz, J., Ziółkowski, M. (1990). *Mentalność Polaków. Sposób myślenia o polityce, gospodarce i życiu społecznym w końcu lat 80-tych*. Poznań: Wydawnictwo Nakom.

Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021-2027 z perspektywą do 2030 roku. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. Pobrano z: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20210000843>

Kruszka, R. (2008). Wykluczenie społeczne – rys interpretacyjny i użyteczność badawcza. *Kultura i Edukacja*, 1, 35-69 Lister, R. (2007). *Bieda*. Warszawa: Wydawnictwo Sic!

Łojko, M. (2006). Marginalizacja społeczno-zawodowa długotrwale bezrobotnych. W: Białobrzaska, K., Kawula, S. (red.), *Wykluczenie i marginalizacja społeczna – wokół problemów diagnostycznych i reintegracji psychospołecznej*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne "Akapit".

Machniewski, S. (2023). *Bariery na drodze do sukcesu zawodowego, czyli jak poradzić sobie z wykluczeniem*. Pobrano z: <https://www.money.pl/gospodarka/bariery-na-drozdze-do-sukcesu-zawodowego-czyli-jak-poradzic-sobie-z-wykluczeniem-6892226359532096a.html>

Matkowska, I. (2008). Gminne Strategie Rozwiązywania Problemów Społecznych jako realizacja założeń polityki spójności w odnowionej Strategii Lizbońskiej i zrównoważonym rozwoju, otwartą metodą koordynacji. W: Wódz, K., Pawlas-Czyż, S. (red.), *Praca socjalna wobec nowych obszarów wykluczenia społecznego – modele teoretyczne, potrzeby praktyki*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne "Akapit".

Michalewicz, M., Fierek, M.T. (2018). Istota bezrobocia. *Zeszyty Naukowe Gdańskiej Szkoły Wyższej*, 20(3), 49-62. <https://doi.org/10.24426/zngsw.v20i3.135>

Mitrega, M. (2003). Bezrobocie i formy jego łagodzenia. W: Dziewięcka-Bokun, L., Zamorska, K. (red.). *Polityka społeczna – teksty źródłowe*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Muras, M. (2006). Pojęcie wykluczenia społecznego. W: Czapiński, J., Panek, T. (red.), *Diagnoza społeczna 2005. Warunki i jakość życia Polaków* (237-239). Warszawa: Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie. Pobrano z: http://www.diagnoza.com/files/diagnoza2005/raport_diagnoza2005_110106.pdf

Nesterowicz, R. (2013). Wykluczenie społeczne w dobie kryzysu. W: Pokrzywa, M., Wilk, S. (red.), *Wykluczenie społeczne. Diagnoza, wymiary i kierunki działań* (25-43). Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.

Oliwa-Ciesielska, M. (2020). Teoretyczne ujęcia i egzemplifikacje wykluczenia społecznego. *Humaniora. Czasopismo Internetowe*, 31(3), 15-26. <https://doi.org/10.14746/h.2020.3.2>

PARP (2023). *Rynek pracy, edukacja, kompetencje. Aktualne trendy i wyniki badań*. Pobrano z: <https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/Rynek-pracy-czerwiec-2023.pdf>

Pawlak, P. (2013). Bezrobotni – parias XXI wieku. W: Pokrzywa, M., Wilk, S., (red.), *Wykluczenie społeczne. Diagnoza, wymiary i kierunki działań* (171-186). Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.

Pędrak, M., Fierek, M.T. (2018). Teoretyczne aspekty bezrobocia. *Zeszyty Naukowe Gdańskiej Szkoły Wyższej*, 21(4), 133-146. <https://doi.org/10.24426/zngsw.v21i4.189>

Piecuch, T. (2013). Spółdzielnie socjalne jako sposób na wykluczenie społeczne. W: Pokrzywa, M., Wilk, S. (red.), *Wykluczenie społeczne. Diagnoza, wymiary i kierunki działań* (397-414). Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.

Prufer, P. ks., Piszczysłowa, P. (2019). *Praca i bezrobocie – uwarunkowania psychospołeczne. Analiza zjawisk w lokalnej odślonie*. Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne, 24(1), 47-58.

Przybyłowicz, A. (2020). *Promocja zatrudnienia i instytucje rynku pracy*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.

Ptaszyńska, B. (2006). *Transformacja systemowa a transformacyjne bezrobocie strukturalne w Polsce*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej.

Rajkiewicz, A., Supińska, J., Księżpolski, M. (red.) (1998). *Polityka społeczna. Materiały do studiowania*. Katowice: Wydawnictwo Śląsk.

Raport SDG (2023). Pobrano z: <https://raportsdg.stat.gov.pl/>

Ratajczak, Z. (1995). *Bezrobocie – psychiczne i społeczne koszty transformacji systemowej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International Labour Review*, 133, 531-578.

Staszal, A. (2020). Bezrobocie jako problem społeczny XXI wieku – determinanty i skutki. W: Laurisz, N. (red.), *Wyzwania i problemy społeczne początku XXI wieku (7-17)*. Kraków: Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej. Pobrano z: <https://fundacijagap.pl/wp-content/uploads/2021/03/Problemy-spo%C5%82eczne-XXI-wieku.pdf>

Szacka, B. (2008). *Wprowadzenie do socjologii*. Warszawa: Oficyna Naukowa.

Szarfenberg, R. (2010). Marginalizacja i wykluczenie społeczne – panorama językowo-teoretyczna. W: Szarffenberg, R., Theiss, M., Żołędowski, C. (red.), *Ubóstwo i wykluczenie społeczne – perspektywa poznawcza* (1-49). Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

Śledzianowski, J. (2004). Rozwój człowieka poprzez pracę – jego degradacja w bezrobociu. *Kielecki Przegląd Diecezjalny*, 5.

Śledzianowski, J., Bębas, S. (2013). *Blaski i cienie współczesnej rodziny polskiej*. Kielce: Wydawnictwo "Jedność".

Śliwiński, R. (1999). Próby przewycięzania problemów tożsamości u osób bezrobotnych. W: Kranas, G. (red.), *Organizacja. Praca. Bezrobocie*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

Wiatrowski, Z. (2000). *Podstawy pedagogiki pracy*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

Zawartka-Czekaj, M. (2015). Od bezrobocia do dezintegracji społecznej – na przykładzie Siemianowic Śląskich. W: Bębas, S., Jagielska, K., Kozioł, R. (red.), *Wielowymiarowość resocjalizacji osób niedostosowanych społecznie* (109-120). Kraków: Wydawnictwo Scriptum. Pobrano z: <https://izss.uken.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/13/2023/01/8.->

WIELOWYMIAROWOSC-RESOCJALIZACJI-OSOB-NIEDOSTOSOWANYCH-
SPOLECZNIE.pdf

Zrałek, M. (1994). Patologia społeczna. W: Frąckiewicz, L. (red.), *Polityka społeczna*. Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach.